

Deček iz sirofišnice (Povest)

Ko je zamenjal razredčene čete neki češki polk, so se Tonetovi vrnili na počitek do Trnovega, kjer sta nekoč z Janezom opravljala možnarje. Takoj drugi dan je vprašal po njem in izvedel, da ga je ubila laška granata. Torej tudi njegaj! Zgubljen je taval v ozko sotesko za Trnovem, kjer so bili namješčeni v lesenih, dobro maskiranih barakah. Žalost se je vselila v njegovo srce. Zaželel si je človeka, ki bi mu bil prijatelj, zahrepenel je po koščku zemlje, ki bi jo lahko imenoval svojo, da bi se spočil. Tja bi se naselil in nikdar več ne bi zaželel tujine. Trudna je bila njegova stopinja, čeprav mu je krasila prsi velika srebrna kolajna in je bil povišan v desetnika. Toda kaj to! Tam je bil ubogi rdeči čižek, ki ga je bil ubil... In sedaj vedno sliši njegov »mamma-mia« ...

Iz Doberdoba in Kostanjevice je votlo odmevalo, na Sv. Gabrijela so drle nove čete in Tone je bil med njimi. Vroči boji so divjali po grebenih. Dogodki so se prehitevali. Bilo je oktobra 1917., ko so Avstrijcem priskočili na pomoč Nemci s strupenimi plini. Pri Kobaridu so z njimi zadušili desettisoče Italijanov in čez njihova zadušena trupla se je vsul roj zmagovalcev v Beneško ravnino, jo plenil in pustošil. Vse naprej je šla divja gonja, čez Tilment do Piave. Zavezniki so priskočili Italijanom na pomoč in general Foch je ob Piavi ustavil zmagoviti pohod avstrijsko-nemških čet.

V Rusiji je že spomladi izbruhnila revolucija, ki je pogazila carja in hotela mir za vsako ceno. Kajti čemu Rusiji vojna, ko ima sama vsega zadosti? Zganili so se Slovani vseh držav in vedno bolj je silila na dan volja po miru. V vse armade se je vtihotapil klic: Mir! Doli z vojno! Vojaštvo je odpovedalo pokorščino, a kljub temu je kazalo, da bo zmagala Avstrija, da bo zmagala napihnjena Nemčija! Slaba je pretila zaveznikom, ker so izgubili vero vase. Najbolj so se majala tla v Franciji, zmaga nad Italijani je Nemcem dala novih moči, še malo in osvojili bi Pariz. V najvišji sili je našla Francija moža, ki jo je rešil. Ta mož je bil Clemenceau (Klemanso). Vlil je teptani domovini novega poguma in zdržali so.

Vojna je divjala z nezmanjšano srditostjo, sveže legije najmlajših letnikov so se valile na vsa bojišča. Izgubljen kakor kapljica v morju je bil med njimi Tone. Po neskončnih, ravnih belih cestah je težko otovorjen lezel v srce Furlanije. Prav od daleč je videl belo liso, kjer je stala Gradiška. Najraje bi bil takrat vrgel raz sebe tovor in tekel tja. Objel bi podrtijo, pozidal jo na novo in nihče več bi ga ne spravil proč. Prisluhnil je v daljavo in zazdelo se mu je, da ga kliče in vabi: začul je šumenje vode, ki je drla skozi rake na kolesa, murve so zašumele, vse ga je vabilo in klicalo nazaj v ljubeči objem. Neskončno hrepenenje je napolnilo njegovo sr-

ce. Kaj sanja o širokem svetu! Kaj mu more dati tujina, ki je mrzla in nima besede zanj! Tam ob Soči je majhen košček zemlje, tja je priraslo njegovo srce. Šele sedaj sliši kliče zemlje, ki ga vabi kakor otožna pesem iz davnih dni...

Za njim se je oglasilo ostro povečanje in ga zdramilo iz lepih sanj. Višja sila ga je tirala dalje v tuje kraje. Mlin ob vodi in z murvovino zasenčena Logondrovina: to je bila sedaj slika, popotnica na dolgih marših skozi tujino.

Ko je prestopil državno mejo, mu je noga zastala. Z očmi je poiskal Bolteta in ga ogovoril.

»Kaj misliš? Do tu gre naša pravica, kar bo čez, bo krivica.« Bolte se mu je pa nasmejal in požugal belim cestam, ki so se zgubljale v daljno Furlanijo.

»Pojdi, sanjač ti! Ti se na vojno ne razumeš. Sedaj šele moramo sovražnika poditi, dokler gre. S tem ga bomo omeščali, in ko bo mehak ko vosek, si ne bo upal več stegati krempljev po naši zemlji. Juhej!! Živela vojna!!« in nalival se je z vinom, ki ga je bil staknil bog ve kje.

Vse vojske so bile dobre volje. Italijansko zaledje je bilo bogato založeno s hrano in pijačo; ko so begunci zbežali, so pustili vse in odnesli le najpotrebnejše. Vojaki so udirali v zapuščene domove, se pijani in umazani valjali po svilenih odejah gosposkih postelj, razbijali po klavirjih, plesali, tulili, ubijali, ropali in plenili, kar se je dalo. Otovorili so se s perilom — makar

ženskim, oblekami, odejami, slikami, stenskim urami in drugo navlako, ki so jo pa kmalu zmetali v obcestne jarke, ker jim je bila v napotje. V ogromnih sodih je žarelo sladko furlansko vino. Sestradane in žejne množice so navalile v hrame, a ker ima vsak sod samo po eno pipo, so streljali v sode — pok, in je bila luknja spredaj in zadaj v sodu; vino je drlo skozi prestreljene stene, poplavalilo hrame in omamljalo vojaštvo, da je padalo in se utapljalo v plemeniti kapljici. Bilo je na tisoče sličnih dogodkov, ampak povsod je prikipevala žival v človeku: vsa plemenita čuvstva so bila že zdavnaj pokopana. Tiste prve dni pohoda v Furlanijo menda ni bilo nikjer človeka, ki bi se zgražal nad pustošenjem. Vsi so vpili: Živela vojna!! Naprej! Naprej! Tu nam je dobro! Grabili so in drli dalje, dokler jih ni ustavila mrzla Piava, potem so drug za drugim utihnili. V širokih trakah je lezla ta reka skozi ravnino proti morju. Na obeh straneh je bila tokava zelo močvirnata in gosto zarasla. Tam in tu so se zakopale sovražne čete in začela je teči kri...

Tonetu so poverili oddelek vojakov. On bi za svojo osebo najraje poslal vse te ljudi domov: kaj neki še iščejo tukaj? Sovražnik je pregnan, domovina rešena in oni, ki so bili vojno napravili, naj se pri zeleni mizi pomenijo o ostalih rečeh.

»Mi smo storili svojo dolžnost; kaj meniš, Šegula, domov bi šli, na naša polja.«

Vedno bolestneje se je oglašalo hrepenenje po mirnem domu.

»Ne govori takih besed, nevarno je... čeprav bi tudi jaz šel, ženo imam.«

»Prav imaš, potrpiamo,« se je vdal Tone. Zlezal je v varni zakop in se

Starec ni zastokal, obrnil je krvavo glavo ob tla in čakal novega udarca. V Tonetu je vzkipelo, postavil se je grozeče med kmeta in pijanca. Častnik je zarobantil, hi-

spomnil dogodka, ki ga je doživel nekje na furlanski cesti.

Tam je videl moža, kmeta domačina. Star je bil v lica, sključen je sedel na kamnu pred izropano bajto in jokal. Ni jokal na glas, le debele solze so mu polzele po licih. — Stopil je, poln sočutja, k njemu in ga vprašal — nekaj furlanskega ga je bil naučil Kapo.

»Starina, zakaj jočeš?«

»Vse oropano, vse so odnesli Avstrijci.« Sovražno je gledal Toneta.

»Ali se ne bojiš, da si ostal?«

Odmajal je z glavo. Tedaj se je prizibal k njima neki pijani častnik in udaril starca po glavi, da ga je oblila kri.

»Schwein — alles hinrichten!« — vse pobiti. »To je sedaj naša zemlja — hoho!«

poma potegnil revolver, nameril na Toneta in sprožil — potem se pa hripavo in satansko zarezal.

»Pet sem jih že pobil, pet prascev italijanskih, za šestega nimam več strela v cevi. Čakaj!« Začel je iskati novih nabojev, a jih k sreči ni našel. Navzlic temu je hotel dognati svoj nečloveški namen, makar da ga zadavi. Ko se je pa znašel pred mrtvaško mirnim obrazom Toneta, ki je bil pripravljen, zavzeti se za starca, je skomignil z rameni in se odmajal na cesto, kjer se je izgubil med prodirajočo množico zmagovite armade.

Tone se je obrnil k starcu, hoteč mu pomagati. Ta se je pa vzel, široko pogledal in spregovoril:

»Zakaj si me branil? Saj bi rad umrl.«

Tone se je zdrznil.

»Res, rajši bi umrl, vsaj ne bi gledal tepene in zaničevane domovine.«

»Ali zelo ljubiš ta košček sveta, svojo domačijo?«

Starec si je obrisal krvave oči, ozrl z neskončno ljubečim in žalostnim pogledom na razrušeno bajto.

»Si, si!« Da, da...

Tone se je zleknil na trdo ležišče in zamrmral:

»Glej, tam sta bila človek in zemlja. Kako se ljubita in kako se sovražita radi nje!«

Zunaj so pa v sinjini brnela letala in rjovele granate. Tone jih ni slišal, njegove misli so se zopet mudile na ljubih in prijetnih potih...

(Dalje prihodnjič.)

Dinko Bitenc

Sirofa na ulici

(V tej sliki iz današnjih dni nastopajo; revna deklica Fanči, dve imenitni gospe, gosposki dečki, Dolfe, Drago, Rudi, gosposke deklice Mija, Erna, Nada, stražnik, tuji gospod, več drugih ljudi in otrok. — Pred razkošnim izložbenim oknom se gnetejo otroci in odrasli. Okno je bajno razsvetljeno, raznovrstne igrače in sladčice so razložene notri. Po ulici hitijo ljudje. Deževni pomladni večer. Ob pločniku stoji revno oblečena deklica Fanči, steguje roko in prosi mimoidoče za milodare. Sem pa tja ji kdo kaj stisne v roko.)

FANČI (steguje premrlo ročico):

Dajte, darujte siroti!
Saj ne prosim zasé,
nego za mamico svojo,
da ji olajšam gorje...

(Dve imenitno oblečeni gospe prideta mimo in se ustavita pred njo.)

PRVA GOSPA:

Le poglej, Brigita,
mlado beračico!

DRUGA GOSPA:

Dandanašnja vzgoja...

PRVA GOSPA (proti Fanči):

Odkod pa si, punčara,
da še zdaj prosjačiš?

DRUGA GOSPA:

Tukajle nemara
dosti naberačiš?

FANČI:

V mestni jami, v baraki
stanujemo;
mamica je bolna že mesec dni,
očeta že davno na svetu več ni;

oh, časi zares so taki,
da še niso bili nikoli —
mamica pravi...

PRVA GOSPA:

Menda ne bo tako hudo.
Veš, Brigita, davi
mi je na trgu tako dekle
v košaro poseglo z roko.
Da je nisem opazila,
bi mi torbico z denarjem izmaknila!

FANČI:

Joj, gospa!

DRUGA GOSPA:

Lepa je ta!
No, vsi otroci niso enaki;
moji vem, da so pošteni
kakor menda nobeni.

(Vsaka izmed teh gospa stisne siroti Fanči novčič v roko. Nato odhajata. Med tem se je nabralo okrog Fanči več gosposkih otrok, ki so prej gledali izložbo. Posmehujejo se ji in jo cukajo za obleko.)

DOLFE:

Čigava pa si?

DRAGO:

Kako se drži!

RUDI:

Kakor pust v koledarju!

DRAGO:

Ne — vol pri mesarju!

(Vsi se zasmejejo. Fanči se boječe odmi-ka in na jok ji gre.)

MIJA:

Kako je razcapana!

ERNA:

Pustite jo, siroto!